

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ НЕЗАКОННЕ ВИДОБУВАННЯ БУРШТИНУ В УКРАЇНІ

Хмуровська Л.С.,

*здобувач кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права*

Київського національного університету внутрішніх справ

У статті досліджуються питання кримінологічної характеристики особи злочинця, який вчиняє незаконне видобування бурштину.

Ключові слова: особа злочинця, незаконний видобуток, бурштин.

В статье исследуются вопросы криминологической характеристики личности преступника, который совершает незаконную добычу янтаря.

Ключевые слова: лицо преступника, незаконная добыча, жемчуг.

In the articles considered questions, devoted to criminology descriptions persons of criminal, which committed a crime at to e illegal booty of amber.

Keywords: face of criminal, illegal booty, amber

Проблема особи злочинця у кримінології є однією з ключових. Її значущість визначається тим, що злочин, будучи актом свідомої людської поведінки, значною мірою обумовлюється сутністю й особливостями особи, яка обирає таку форму поведінки [1] і тому потребує глибокого вивчення для подальшого запобігання індивідуальним злочинним проявам [2].

Розробка і вдосконалення існуючих заходів запобігання злочинам при незаконному видобуванні бурштину неможлива без вивчення осіб, які їх вчиняють. Саме аналіз відомостей про них дозволить глибше розкрити чинники вчинення злочинів.

Залежно від соціально-історичних умов, вимог соціальної практики та рівня розвитку кримінологічної науки, вчені по-різному ставили і вирішували питання, о таке особа злочинця, чи є вона взагалі, у чому її специфіка, яка її роль у вчиненні злочину, як впливати на неї, щоб не допустити злочинних дій у подальшому.

Грунтуючись на загальній теоретичній базі вчен-
 [про] особу злочинця, кримінологи провели й низку
 [спроб] спрямованих на вивчення осіб злочинців
 [в різних] категорій[3,4]. Але в більшості випадків ці до-
 [слідження] носять загальний характер, в яких не завжди
 [дотримується] увага вивченню осіб, що вчиняють зло-
 [чини] при незаконному видобуванні бурштину. Це, на
 [нашу] думку, є неправильним і пов'язано, зокрема, з тим,
 [що саме] специфіка (характер) діяльності безумовно на-
 [має] певний відбиток на особу та її психологію, а це
 [не можна] враховувати як правоохоронним органам, так
 [і] безпосередньо ОВС для розробки конкретних заходів
 [запобігання] злочинам.

Вивчення особи злочинця пов'язане з виявленням
 [особливих] якостей особи, об'єднаних у групи, су-
 [тність] яких кримінологи називають структурою осо-
 [би][5,6]. Найбільш прийнятною для нашого досліджен-
 [ня] є позиція, відповідно до якої якості, що становлять

кримінологічну характеристику особи злочинця, мо-
 жуть бути узагальнені до трьох основних характерис-
 тик: соціально-демографічної, кримінально-правової,
 морально-психологічної.

Хоча деякі кримінологи пропонують і інші струк-
 тури, але суттєво вони не розрізняються. Наприклад,
 А. П. Закалюк та О.М. Джужа у структурі вивчення осо-
 би злочинця виділяє 4 групи ознак (соціально-рольові,
 соціально-демографічні, морально-психологічні, кри-
 мінально-правові), а Ю.М. Антонян – 5 груп (соціально-
 демографічні і кримінально-правові, соціальні прояви
 у різних сферах суспільного життя, моральні, психоло-
 гічні) [7].

Соціально-демографічні ознаки осіб, які вчинили
 злочини при незаконному видобуванні бурштину ха-
 рактеризують злочинця як людину, котра має певний
 соціальний статус і посідає певне місце в суспільних
 відносинах. До таких ознак належать: стать, вік, освіта,
 сімейний стан, громадянство, відомості про трудову ді-
 яльність, професію тощо.

Діяльність ОВС щодо виявлення таких осіб за
 дослідний період свідчить про те, що останнім часом
 спостерігається тенденція до збільшення їх кількості.
 Якщо у 2002 р. було виявлено 9 осіб, то у 2009 р. цей по-
 казник становив 84. Але виявлена їх кількість суттєво
 відрізняється від кількості притягнутих до криміналь-
 ної відповідальності. Наприклад, якщо у 2008 р. було
 виявлено 44 особи, то до кримінальної відповідальності
 було притягнуто лише 37 (менше у 1,2 рази). Найбіль-
 ший розрив спостерігався у період з 2004 по 2006 рр. і
 становив 1,6 рази. Що стосується таких розбіжностей
 протягом дослідного періоду, то у більшості випадків
 вони пов'язані із випадками звільнення таких осіб від
 кримінальної відповідальності на підставі пп. 1 та 2
 ст. 6 Кримінально-процесуального кодексу України
 (далі КПК). Більше всього звільнених від кримінальної

відповідальності із застосуванням заходів громадського впливу.

Що стосується віку і статі осіб, які вчинили злочини при незаконному видобуванні бурштину за дослідний період, то можна сказати, що в більшості вивчених кримінальних справ переважали чоловіки (в 98,7 % кримінальних справах) і тільки в 1,3 % кримінальних справах злочини були вчинені жінками.

Домінуючий чоловічий склад організованих угруповань існував упродовж усіх історичних етапів розвитку злочинності. Жінки в організованих групах виконують другорядні ролі (збирають інформацію про потенційну жертву, здійснюють заходи щодо підготовки та приховування злочину, надають житло членам банди тощо.) [8]

Особи чоловічої статі, вивчених кримінальних справ розподілились таким чином:

За віком: до –25 років –29,4%; 26–35 років –20,7%; 36–50 років –41,3%; понад 51 років –8,7%. Тобто серед чоловіків переважає вікова група від 36 до 50 років.

Отже, можна зробити висновок, що більшу криміногенну вікову групу серед осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності за злочини при незаконному видобуванні бурштину, становлять особи чоловічої статі віком від 26 до 50 років –62%.

За даними нашого вибіркового дослідження серед всіх осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності, що вчинили злочин за родом занять основну кількість становили працівники сільського господарства (83,3%), працюючи по найму (14,7%), службовці (1,3%), підприємці (0,7%).

За таких обставин постає питання про джерела існування цих осіб. Результати проведеного аналізу кримінальних справ показали, що основним джерелом існування 84% осіб, була злочинна діяльність, 16% – посилались на матеріальну допомогу друзів та родичів, а решта зазначала, що основним джерелом їх існування була трудова діяльність. Таким чином, для певної категорії осіб злочинна діяльність була способом вирішення їх матеріально-побутових проблем.

Цю обставину необхідно обов'язково враховувати працівникам підрозділів УДСБЕЗ та УБОЗ при оперативному обслуговуванні відповідних об'єктів бурштинової промисловості в Рівненській області.

Для дослідження значний інтерес представляє і зайнятість осіб, які вчинили злочини при незаконному видобуванні бурштину. Дані вивчених кримінальних справ дають можливість виділити наступні групи осіб:

I група – особи, які працездатні, які працювали або навчались (60,7%).

II група – особи, які працездатні, не працювали і не навчались (32%).

III група – особи, які не працездатні (7,3%).

За даними, отриманими шляхом узагальнення кримінальних справ, серед чоловіків, притягнутих до кримінальної відповідальності, середню загальну освіту мали –63,3%, середньо-спеціальну –30%, незакінчена вища –4,7%, мали вищу освіту –2%.

Характеристика освітнього рівня особи злочинця – є значною мірою обумовлює її правосвідомість,

правову культуру, соціальний статус, вибір нею з досягнення цілей. Як свідчать дані узагальнення мінальних справ, загальноосвітній рівень зло є достатньо невисоким. Так, серед злочинців б' тих, хто має середню, середню спеціальну, сере технічну освіту, незакінчену вищу і навіть вищу ос= Очевидним стає те, що факт освіти не відіграв стос но учасників антикриміногенної ролі, поступив більш сильним, які отримали домінуюче значення.

Не достатньо високий рівень освіти засудже= можна пояснити, з одного боку, тим, що до зло діяльності залучалися молоді люди, які отримали = редню спеціальну, середню технічну, незакінчену в вищу освіту, але внаслідок девальвації освіти, оплати праці вони не стали працювати за спеціаль= тью, розраховуючи заробити багато та швидко.

За сімейними станом серед засуджених чоло переважали особи, які були одружені, –84%, нео= жені становили –12%, розлучені –2%, перебуваю цивільному шлюбі –2%..

Таким чином, більшість осіб, які були притягн= ти до кримінальної відповідальності, були одруж (84%). Це також свідчить про те, що не завжди с= виступає стримуючим чинником, а навпаки, впливає формування корисливих мотивів (потреба у покращ= ні матеріального становища сім'ї).

Морально-психологічні ознаки. До таких о можна віднести світогляд, духовні погляди, волю= якості, психологічні процеси, систему потреб, житт= вий досвід, зміст і рівноправність інтересів, її соці= установки й орієнтації, виробничі відносини тощо більшості випадків дана характеристика майже пов= тью співпадає з соціально-психологічною характер= кою особи злочинця.

Необхідно зазначити, що більшість вчинених чинів при незаконному видобуванні бурштину в ються переважно з корисливих мотивів. Ця обст= ни була встановлена у процесі досудового слідства 73,6% вивчених кримінальних справ. Під час вивче кримінальних справ було встановлено, що не завжди стадії досудового слідства з'ясується зміст мо= вчинення цих злочинів і у вироків суду іноді да стандартне їх формулювання.

В більшості у злочинах, які нами вивчались, пр= ники правоохоронних органів звертають увагу на об= вини, що впливали на формування певного мотиву зл= ну. Хоча іноді органи досудового слідства по криміна= ним справам цієї категорії не приділяли достатню уваг= таким обставинам, що характеризують винних осіб, тривалість злочинної діяльності, рівень матеріальн= забезпечення, негативний вплив оточуючих на вибір= ведінки винної особи, а також обставини, які вплину= на формування певного мотиву вчинення злочину.

Вивчення кримінальних справ свідчить, що на фо= мування корисливого мотиву у осіб впливали наступ= обставини: тяжке матеріальне становище винної особи (ця обставина виявлена у 74% кримінальних справ низька заробітна плата (8,3%); прагнення до особисто= го збагачення (17,7%).

Таким чином, можна зробити висновок, що вчинення злочинів при незаконному видобуванні бурштину обумовлено, як правило, актуальними або потенційними потребами матеріального становище винної особи, а також морально-психологічної характеристики цих осіб слід додати, що для них залишається орієнтація на задоволення своїх власних потреб будь-яким способом, чітке усвідомлення протиправності своїх дій (майже у 91,5 % особи повністю визнали себе винними у вчиненому злочині).

Кримінально-правові ознаки. До цих ознак можна віднести наступні характеристики особи злочинця: це дані не лише про склад вчиненого злочину, а й про спрямованість і мотивацію злочинної поведінки, одноособове вчинення злочину чи групою осіб за попередньою змовою або без такої, форму співучасті (виконавець, організатор, підмовник, пособник) виконувана роль у групі, наявність або відсутність судимості, вид і розмір покарання тощо[9]. Така характеристика дає уявлення про особу злочинця з кримінально правових позицій.

За 2009 рік ОВС було виявлено 84 особи, які вчинили злочини у групі при незаконному видобуванні бурштину. Але протягом дослідного періоду цей показник не був однаковий. Більше всього було виявлено таких осіб з 2006 до 2008 роки – у середньому.

Останнім часом спостерігається тенденція до збільшення групової злочинності. Проте, це тільки статистичні показники, які повністю не відображають картину у цьому напрямку. Такі зміни за останні 2-3 роки, на нашу думку, безпосередньо можуть бути пов'язані з: зниження рівня оперативного обслуговування об'єктів ОВС; неирішенням деяких соціальних та економічних проблем, що сприяють розповсюдженню цих злочинів тощо.

Розподіл осіб, які у групі вчинили злочини при незаконному видобуванні бурштину в Рівненській області за дослідний період, виглядає наступним чином: у Сарненському районі виявлено – 58 % таких осіб, у Володимирецькому районі – 27 %, у Дубровицькому районі – 15 %. Найбільш питома вага групових злочинів припадає на 2008 рік (79,1 %). Це, на нашу думку, більшості пов'язано з тими процесами, які стали відбуватися у бурштиновій галузі, а саме: з початком неентабельного видобувного підприємства “Бурштин України”, а також, труднощами у працевлаштуванні вивільнених працівників закритих об'єктів галузі тощо.

За результатами вивчення кримінальних справ, лише 3,5 % осіб були раніше засуджені. Низький рівень рецидивної злочинності притаманний для господарських злочинців[10], що свідчить у більшості випадків про вміння винних осіб добре маскувати свої злочини.

Вибіркове вивчення кримінальних справ даної категорії, розглянутих судами Рівненській області, показує, що у 44 % кримінальних справ злочини були вчинені однією особою, а в 50,7 % кримінальних справ – саме групою осіб за попередньою змовою (переважали групи кількістю від 3 до 8 осіб), у 5,3 % кримінальних справ – саме групою осіб без попередньої змови.

Якщо звернути увагу на *судову практику* розгляду і вирішення кримінальних справ про ці злочини, то можна відзначити наступні особливості: у 86,7 % кри-

мінальних справ до винних осіб було призначено покарання у вигляді штрафу; у 8,7 % кримінальних справ винним було призначено покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк (від 1 до 2 років); у 1,2 % кримінальних справ особи були звільнені від покарання з випробуванням; у 3,3 % кримінальних справ поряд із основним покаранням не було призначено додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Отже, аналіз кримінальних справ про злочини вчинені при незаконному видобуванні бурштину приводить до висновку про досить м'яку та ліберальну судову практику призначення покарань.

Таким чином, надана характеристика осіб, що вчинили злочини при незаконному видобуванні бурштину, дало змогу зробити такі висновки:

1. Надана характеристика осіб, переважають особи старші 25 років, то в нашому випадку – від 36 до 50 років. За соціальним станом серед засуджених при незаконному видобуванні бурштину переважають особи чоловічої статі віком від 26 до 50 років – 62 %. Галузеве дослідження злочинів дозволяє точніше визначити коло осіб за родом занять основну кількість становили працівники сільського господарства (83,3 %), працюючи по найму (14,7 %), службовці (1,3 %), підприємці (0,7 %).

2. Результати ⁴проведеного аналізу кримінальних справ показали, що основним джерелом існування 84 % осіб, була злочинна діяльність, 16 % – посилалися на матеріальну допомогу друзів та родичів, а решта зазначала, що основним джерелом їх існування була трудова діяльність.

3. Щодо освітнього рівня, середню загальну освіту мали – 63,3 %, середньо-спеціальну – 30 %, незакінчена вища – 4,7 %, мали вищу освіту – 2 %. Рівень рецидиву у засуджених осіб у бурштиновій галузі дещо нижче (0,2 %), ніж в усіх сферах економіки (7-9 %).

4. Для осіб, які вчиняють злочини при незаконному видобуванні бурштину, залишається притаманна антисуспільна настанова, яка може бути різною за своєю силою, глибиною, спрямованістю, стійкістю. В нашому випадку вона скоріше носить неконкретний характер. В більшості злочини при незаконному видобуванні бурштину були вчинені з корисливих мотивів, якій визначався соціальним статусом винних осіб. На формування корисливого мотиву переважно впливає прагнення винних осіб до особистого збагачення.

5. Питома вага групових злочинів при незаконному видобуванні бурштину ще залишається досить високою і становить 50,7 %. Найвищий цей показник залишається у Сарненському і Володимирецькому районі.

Узагальнена інформація про осіб, які вчиняють злочини при незаконному видобуванні бурштину, сприяє здійсненню: прогнозування криминогенної обстановки у бурштиновій галузі в конкретному регіоні; прогнозування злочинної поведінки окремих категорій осіб; корегування планів щодо запобігання злочинам у даній галузі; поглиблене вивчення осіб, які схильні до вчинення цих злочинів, сімейний стан, освітній рівень; конкретизації заходів індивідуальної профілактики щодо осіб, які схильні до вчинення злочинів у бурштиновій промисловості, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Монографія. – К.: дична думка, 2004. – 400 с.
2. Закалюк А.П. Прогнозирование и предупреждение индивидуального преступного поведения. – М.: Издательство „Юрческая литература”, 1986. – 192 с.
3. Головина Г.В. Личность участника организованной преступной деятельности // Следователь. – 2004. – № 1. – С.40-43.
4. Ковеленко В. Особистість «економічного» злочинця // Міліція України. – Київ, 2004. – № 8. – С.20-22.
5. Джужа О. М. Кримінологія / О. М. Джужа, Є. М. Моїсєєв, В. В. Василевич. – К. : Атіка, 2001.
6. Зелинский А. Ф. Криминология / Зелинский А. Ф. – Харьков : Рубикон, 2000. – 240 с.
7. Антонян Ю.М. Терроризм. Криминологическое и уголовно-правовое исследование. – М.: Издательство „Щит-М”, 199 – 306 с.
8. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. / А. П. Закалюк – К. : Вид. Дім “Ін Ю 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
9. Бедреківський В.В. Кримінологічна характеристика учасника банди / В.В.Бедреківський // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – К., 2009. – №6 (67). – С. 166–176.
10. Джужа О.М., Василевич В.В., Колб О.Г. та ін. Кримінологія: Навчальний посібник / За заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Атіка 2009. – 312 с.